

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE FILOSOFIE ȘI PSIHOLOGIE
„CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU”

PROBLEME DE LOGICĂ
VOL. XIII

Coordonatori:

Dragoș
POPESCU

Ștefan-Dominic
GEORGESCU

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2010

TEORIA HEGELIANĂ A JUDECĂȚII

DRAGOȘ POPESCU

Ne propunem să prezentăm în paginile ce urmează teoria hegeliană a judecății, pe care filosoful o expune în Partea a doua, *Logica subiectivă a Științei logicii*, în Secțiunea I, *Subiectivitatea*. Aici, *Judecata* vine în urma *Conceptului* și precede *Silogismul*. Această diviziune ne este familiară, fiindcă se suprapune Teoriei generale a elementelor din tratatele de logică clasică, pe care le-a utilizat și Kant în elaborarea *Criticii rațiunii pure*. Dar, lărgind perspectiva asupra expunerii hegeliene, vom observa rapid că nu avem nici pe departe de-a face cu o coincidență deplină (de exemplu, *Subiectivitatea* este continuată de *Obiectivitate*, în care sunt examinate *Mecanismul*, *Chimismul* și *Teleologia*, care nu făceau pe atunci și, unele, nu fac nici acum obiectul unei investigații logice). Nici adoptând o perspectivă mai restrânsă nu simplificăm lucrurile: Hegel se ocupă – în capitolul dedicat *Judecății* – de *Judecata ființei determinate*¹, a *reflecției*, *necesității* și, în sfârșit, de *Judecata conceptului*, tipuri de judecăți pe care nu le întâlnim în tratatele clasice. Așa cum dialecticianul ne asigură, partea logicii în care este înscrisă și teoria judecății este alcătuită dintr-un „material complet gata și fixat”, cel al „logicii obișnuite”²; un motiv în plus de nedumerire: cum de nici măcar „logica obișnuită” prezentată de Hegel nu corespunde logicii obișnuite, nesupuse prelucrării sale? Trebuie, anticipând, să spunem că necoincidența nu se limitează la circumstanțe ce țin de invenția terminologică, pe care suntem datori să le respectăm în cazul oricărui gânditor. Hegel nu face parte dintre filosofii care propun denumiri noi unor concepte vechi. El înclină, dimpotrivă, să păstreze denumirile vechi chiar și atunci când s-ar impune folosirea unor noi. Paradoxal, dar numai la prima vedere, Hegel se considera pe sine ca făcând parte dintr-o tradiție pe care dorea s-o reanimeze, reaprinzând „focul conceptului viu în această materie moartă”³.

Două sunt momentele de care trebuie să se țină seama aici, când vizăm reconstituirea tradiției la care se raportează Hegel: Aristotel și Kant. Este vorba despre un aristotelism față de care lungă succesiune a comentatorilor, cu sistematizările și adăugirile ei (latine în special) înseamnă mai mult un izvor de confuzii⁴ și

¹ În *Enciclopedia științelor filosofice* denumită *Judecata calitativă*.

² G.W.F. Hegel, *Știința logicii*, trad. rom. de D.D. Roșca, Edit. Academiei, București, 1966, p. 571.

³ *Ibidem*.

⁴ Hegel admite cunoscuta părere a lui Kant cu privire la Aristotel, după cum se constată din rândurile următoare: „Aristotel a fost considerat părinte al logicii; de la el încoace logica n-a făcut progrese. Formele ei, parte despre concept, parte apoi despre judecată și raționamentul silogistic, provin de la Aristotel: o învățătură ce s-a păstrat până în ziua de azi și n-a primit mai departe altă dezvoltare științifică.” (*Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. I, trad. rom. D.D. Roșca, Edit. Academiei, București, 1963, p. 643.)

de un kantianism desprins de interpretarea exoterică, după care „existența nu se lasă scoasă din concept”⁵. De aceea, a lua în considerare opiniile acelor predecesori, de care Hegel a considerat că se poate dispensa, poate fi un procedeu acceptabil în cazul unei critici a viziunii sale, dar nu în cazul în care se intenționează o prezentare corectă a acesteia. Cu această precizare metodologică să trecem la tema noastră, care conține următoarele probleme: stadiul atins de știința logicii înainte de contribuția hegeliană, în special privind studiul judecății, contribuția proprie a lui Hegel în această direcție, semnificația acestei contribuții din perspectivă contemporană.

I. TEORIA JUDECĂȚII LA ARISTOTEL ȘI KANT ȘI SEMNIFICAȚIA EI PENTRU ȘTIINȚA LOGICII

I. 1. PROPOZIȚIE (*SATZ*)⁶ ȘI JUDECATĂ (*URTHEIL*) LA ARISTOTEL

Pentru Hegel, logica lui Aristotel este „o istorie naturală a gândirii finite”⁷. Caracterizarea dată de Hegel merită puțină atenție. Istoria naturală este o disciplină în care capacitatea de a face observații, puterea de a vedea în fenomene aspectele lor esențiale, își spun în cea mai mare măsură cuvântul. Aici, mai mult ca oriunde, se face apel la descriere și comparare, etape care premerg oricărei clasificări valabile. Originea logicii aristotelice este așadar, conform lui Hegel, rezultatul unei stăruitoare munci de degajare a formelor din materialul în care se găseau scufundate, nu derivării unor consecințe dintr-un număr finit de principii de bază. Atitudinea lui Aristotel este cea a unui „cercetător al naturii”⁸, dar înțelegându-se prin această expresie efortul de surprindere a multiplelor aspecte ale realității, nu de reducere a lor la o lege unică. Cercetarea aristotelică, care a dat roade dintre cele mai bogate, conține în sine propriile limite: „d e f e c t u l filosofiei aristotelice rezidă în faptul că, după ce prin ea multitudinea fenomenelor a fost ridicată pe planul conceptului, acesta fiind însă divizat într-o serie de concepte determinate – nu a fost afirmată unitatea, nu a fost valorificat conceptul care să le unească în chip absolut”⁹. Încă o dată, conceptul unificator la care se referă Hegel este distinct de o simplă lege a naturii, precum cele ale fizicii newtoniene și ale oricărei științe matematizate.

Teoria judecății a lui Aristotel se găsește expusă în *Despre interpretare*; „ea conține doctrina despre judecăți și propoziții”¹⁰. Hegel distinge între cele două, arătând că propozițiile (înăuntrul cărora au loc afirmarea și negarea și în care apar adevărul și falsul, ca proprietăți ale propozițiilor) nu se găsesc acolo „unde

⁵ *Știința logicii*, ed. cit., p. 706.

⁶ Traducerea lui *Satz* prin „propoziție” îi aparține lui D.D. Roșca și o păstrăm aici, semnalând că ar putea fi folosită și varianta „enunț”, care are avantajul că nu se suprapune peste noțiunea de propoziție a logicii simbolice.

⁷ *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. I, ed. cit., p. 644.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 656.

¹⁰ *Ibidem*, p. 648

voϋς se gândește pe sine însuși în gândirea pură; ele nu sunt ceva universal, ci ceva singular”¹¹, universalitatea revenind așadar numai judecății¹².

Interpretarea clasică a teoriei aristotelice a judecății pornește de la valorificarea cu precădere a silogismului, considerat drept contribuția fundamentală a Stagiritului în domeniul logicii: „Teoria aristotelică a judecății s-a constituit în cadrul silogisticii și pentru nevoile acesteia”¹³. Din acest motiv, tratatul *Despre interpretare* este cel mai puțin comentat dintre toate scrierile cuprinse în *Organon*¹⁴. Ocupându-se cu vorbirea enunțiativă, singurul fel de a vorbi „susceptibil de adevăr sau falsitate”¹⁵, el face trecerea de la cuvintele simple (pe care le studiază *Categoriile*) la silogismele din *Analitice*. Presupunându-se silogistica deja elaborată în momentul în care Aristotel a scris *Despre interpretare*, mica scriere intermediară apare numai ca un efort suplimentar, de clarificare a raporturilor dintre subiect și predicat. Dar această imagine se modifică dacă adoptăm perspectiva propusă de Hegel, a unui Aristotel angajat în munca de observare a raporturilor dintre fenomene. Cercetătorul aflat în fața problemei își păstrează atitudinea precaută: „Judecata conține deci mai întâi acei doi de sine stătători care se numesc sub i e c t și p r e d i c a t. Ce este, propriu-zis, fiecare dintre ele încă nu se poate spune; ele sunt încă nedeterminate, căci ele trebuie să fie determinate abia prin judecată”¹⁶. Hegel sugerează că nu o examinare a statutului gramatical sau funcțional în propoziție al subiectului și predicatului îl interesează pe Aristotel, ci raportul a „ceea ce este mai determinat [subiectul] la ceea ce este mai general [predicatul]”¹⁷. Este ceea ce Aristotel desemnează prin noțiunea de „apartenență” (ὀπάρχειν). Apartenența subiectului la predicat nu este decisă de analiza circumstanțelor în care celui din urmă îi convine subiectul, ele fiind întotdeauna întâmplătoare, ci pornind de la concept¹⁸. Noi formulăm în viața de zi cu zi o mulțime de propoziții, facem trecerea de la unele la altele prin diverse forme de inferență, iar corectitudinea lor nu este contestată în măsura în care privesc stările de lucruri cotidiene, dar acestea *nu* sunt judecăți, căci pornesc de la reprezentare (semnificația circumstanțială a subiectului) și nu de la concept (dat numai de predicat). Detașarea formelor de inferență din materialul în care se găsesc și studiul lor separat nu înseamnă transformarea propozițiilor în judecăți, ci însușirea

¹¹ *Ibidem*, p. 649.

¹² Cf. *Știința logicii*, p. 624: „Ține de judecată ca predicatul să se raporteze la subiect conform raportului determinațiilor conceptuale, deci să se raporteze ca un universal la un particular sau la un ce individual. Dacă ceea ce se spune despre subiectul individual nu exprimă decât tot ceva individual, avem o simplă propoziție”. Aceste precizări hegeliene se vor dovedi importante: clasa judecăților este mult mai restrânsă decât cea a propozițiilor.

¹³ M. Florian, *Logica lui Aristotel*, în: Aristotel, *Organon I, Categoriile, Despre interpretare*, trad. rom., studiu introductiv, introduceri și note de M. Florian, Editura Științifică, București, 1957, p. 52.

¹⁴ C. Noica, *Comentariu din perspectivă modernă la tratatul Despre Interpretare al lui Aristotel*, în: Ammonius, Stephanus, *Comentarii la tratatul Despre Interpretare al lui Aristotel însoțite de textul comentat*, trad., cuvânt înainte, note și comentariu de Constantin Noica, Editura Academiei, București, 1971, p. 197.

¹⁵ *Comentarii la tratatul Despre Interpretare de Ammonius, fiul lui Hermeios, 6^f*, în: Ammonius, Stephanus, *op. cit.*, p. 38.

¹⁶ *Știința logicii*, p. 622.

¹⁷ *Ibidem*. Completările în paranteze drepte ne aparțin.

¹⁸ *Ibidem*, p. 622: „pentru a judeca ar trebui să avem deja la bază un c o n c e p t, dar pe acesta îl enunță numai însuși predicatul.”

unor reguli care elimină riscul erorilor în procesul de trecere de la o propoziție la alta. Însă, după Hegel, nu acesta este scopul logicii. Asemenea concepție asupra logicii exprimă doar activitatea intelectului, care se constituie, cum arată filosoful, „într-un îndreptar de gândire justă”¹⁹. Gândirea care se conduce după regulile proprii ajunge la înțelegerea lucrurilor în mod mijlocit, ceea ce înseamnă de fapt că *ea* imprimă în lucruri propria structură, deși ar trebui să-și descopere structura în lucruri. Hegel cere ca structurile gândirii (judecata, silogismul) să fie ale lucrurilor însele²⁰, să nu fie suprapuse obiectelor, căutându-se astfel un conținut pentru ele. Dacă formele clasice ale logicii (conceptul, judecata, silogismul) își au locul în capitolul dedicat subiectivității, motivul se găsește tocmai în această poziție a gândirii: operează corect, în conformitate cu propriile reguli, dar fără conținut, fără a produce cunoaștere.

Deși creator al logicii intelectului, Aristotel nu este, după Hegel, un gânditor care s-a folosit de ea. Tezele lui de bază au o formă speculativă²¹, pe care logica intelectului nu o putea oferi. Pornind de la aceste teze, logica lui Aristotel trebuie să sufere o transformare esențială, care privește atât ordinea părților, cât și raporturile lor cu întregul sistematic²². Transformarea pe care urmează s-o sufere logica aristotelică o va preface în filosofie speculativă, din care opoziția subiect-obiect a dispărut, păstrându-se numai ca opoziție în gândirea însăși²³. Aceasta este, bineînțeles, propria filosofie a lui Hegel.

Este important de reținut că formele clasice aristotelice, deci și judecata, devin în noua logică ca știință a rațiunii *momente*, dispărând ca obiecte de studiu de sine stătătoare. O teorie a judecării care pretinde să fie valabilă independent de știința logicii ca întreg este o revenire la dimensiunea intelectuală a logicii. Când Hegel scrie că: „A restabili sau, mai bine, a afirma această identitate a conceptului e ținta mișcării judecării”²⁴ și, de asemenea: „Această ieșire în evidență a conceptului întemeiază trecerea judecării în silogism”²⁵, unitatea momentelor este puternic subliniată. Cum am văzut, și teoria clasică presupunea o anumită unitate, din moment ce, în ea, judecata era studiată în vederea silogismului. Însă acolo părțile separate se adună într-o construcție cu caracter compozit, putând fi oricând detașate din nou și considerate separat, pe când Hegel vede în fiecare dintre momentele sale o ipostază a întregului²⁶.

¹⁹ *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. I, p. 651.

²⁰ *Ibidem*, p. 652.

²¹ De exemplu cea după care „gândirea și gânditul sunt una, că ceea ce este obiectiv și gândirea (energia) sunt unul și același lucru”, *Ibidem*, p. 588.

²² *Ibidem*, p. 654.

²³ *Ibidem*, p. 655.

²⁴ *Știința logicii*, p. 628.

²⁵ *Ibidem*, p. 629.

²⁶ În *Enciclopedia științelor filosofice*, Partea I, *Logica*, § 166, *Adaos*, trad. rom. D.D. Roșca, Virgil Bogdan, Constantin Floru și Radu Stoichiță, Editura Humanitas, București, 1995, p. 280, se exprimă această situație cu privire la judecată în rândurile următoare: „tot atât de fals este să se vorbească despre o *reunire* a laturilor judecării, căci, atunci când este vorba de o reunire, cele reunite sunt gândite ca existând și fără această reunire”, Hegel având în vedere prin expresia „laturile judecării” subiectul și predicatul acesteia, considerate drept „concepte de speță diferită”, ceea ce permite reunirea lor prin includerea unuia în celălalt deși ele și-ar fi străine unul altuia. De fapt, nu există concepte de speță diferită, ci numai conceptul *unic* cu momentele lui. „Este” nu operează aici o legătură, ci exprimă însăși această natură a conceptului de a fi identic cu sine.

I. 2. JUDECATĂ (*URTHEIL*) ȘI CONCEPT (*BEGRIFF*) LA KANT

Despre această unitate a momentelor, pe care Hegel o consideră atât de importantă, au fost formulate „vederile cele mai adânci și mai juste”²⁷ ale *Criticii rațiunii pure*. Mai ales faptul că unitatea originar-sintetică a apercepției permite ca „ceva să nu fie simplă determinatie sensibilă, intuiție sau doar simplă reprezentare, ci obiect”²⁸ este meritul filosofiei kantiene. Kant a văzut cu claritate, conform lui Hegel, diferența dintre unitatea subiectivă a conștiinței și unitatea reprezentării. Aceasta din urmă operează o unificare în care obiectul rămâne străin de eu; a aduce multiplul reprezentărilor la unitatea conștiinței înseamnă a face din obiect ceva propriu eului; obiectul are în acest caz forma eului. Prin „forma eului” nu trebuie să se înțeleagă însă „reprezentarea eului”, sufletul care are ca însușire, între altele, gândirea. Hegel îi reproșează lui Kant un anumit psihologism, în măsura în care simțirea (senzația), intuiția (percepția) și reprezentarea precedă totuși gândirea în expunerea sa. Pe lângă aceasta, tratarea kantiană psihologizantă din *Critica rațiunii pure* este chiar în propriul cadru incompletă și a avut nevoie de un apendice (*Critica facultății de judecare*), care să se ocupe cu sfera conceptelor situate între intuiție și intelect, pe care Hegel le numește „concepte de ordinul reflectării”²⁹. Neajunsurile de acest tip sunt corectate prin aranjarea mai firească a componentelor. Eliminând din domeniul științei logicii părțile care nu-și găsesc locul în ea, Hegel le deplasează pe alte paliere ale sistemului.

Dar există și un alt neajuns, care reclamă o examinare minuțioasă și un efort de înțelegere susținut, al cărui efect va produce ieșirea din câmpul gravitațional al idealismului transcendent kantian. El privește judecățile sintetice *a priori*. Deoarece modelul – contaminat de psihologic – după care multiplicitatea este exterioară conceptului a fost transferat de Kant și la nivelul acestor judecăți, sinteza este văzută ca o simplă *legătură* și, în consecință, multiplul intuiției continuă să condiționeze și aici conceptul³⁰. Această concesie aparent minoră într-un punct esențial are o consecință enormă pe planul rațiunii: ideilor li se contestă adevărul în și pentru sine fiindcă nu au dimensiune *empirică*. „S-ar fi putut vreodată crede că filosofia ar nega adevărul esențelor inteligibile fiindcă acestora le lipsește materia spațială și temporală a sensibilității?”³¹.

De asemenea, după cum se știe, Kant utilizează tabelul judecăților din logica clasică pentru identificarea categoriilor intelectului. De fapt, arată Hegel, tabelul utilizat de Kant nu este al judecăților, ci al funcțiilor judecăților (*operații* posibile ale

²⁷ *Știința logicii*, p. 581.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 583.

³⁰ Mai precis, Hegel se referă la următoarele cuvinte ale lui Kant: „Prin urmare, tot diversul intuiției [s. n.] are un raport necesar cu: eu gândesc, în același subiect în care se întâlnește acest divers. Dar această reprezentare [s. n.] este un act al *spontaneității*, adică nu poate fi considerată ca aparținând sensibilității” (*Critica rațiunii pure*, trad. rom. Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc, Editura Științifică, București, 1969, p. 127-128). Chiar dacă se precizează că raportul diversului intuiției cu judecata eu gândesc nu poate fi considerat ca aparținând sensibilității, sinteza are loc, după Hegel, între ceea ce este în și pentru sine separat (Cf. *Știința logicii*, p. 586).

³¹ *Ibidem*, p. 587.

gândirii *conștiente de sine*, scheme, de unde caracterul lor formal)³². Acestea n-ar fi trebuit preluate în mod necritic, dar Kant s-a lăsat înșelat de aparenta rigoare a deducției sale, care se sprijinea pe asemenea presupuziții.

După cum se vede, neconcordanța dintre tipurile clasice de judecăți (tabelul folosit de Kant în *Critica rațiunii pure* înregistrează patru tipuri: după cantitate, calitate, relație, modalitate; dar nici ordinea, nici numărul, nici elementele corespunzătoare tipurilor nu sunt indiscutabile, nici înainte, nici după el) și cele propuse de Hegel, pe care am semnalat-o mai sus, este rezultatul unei reconsiderări profunde. Ea evoluează paralel cu simpla transmitere (ocasional și adăugare de precizări înscrise într-un domeniu strict delimitat, *Schulwitz*) din generație în generație, după rigorile scolasticii, a unor învățături și abilități. *Știința logicii* a fost, fără îndoială, prima tentativă de reevaluare integrală a acestui material după o lungă vreme în care el s-a aflat în stagnare. Dacă, pe de altă parte, logica hegeliană nu este în concordanță nici cu dezvoltări ulterioare ale logicii, faptul nu se datorează neapărat unei insuficiențe a ei. Trebuie stabilit înainte dacă este posibilă constituirea unui domeniu comun, care să nu prejudicieze nici una dintre perspectivele care se intersectează.

Hegel delimitează atât în filosofia lui Aristotel, cât și la Kant, ceea ce poate folosi propriei filosofii. Se poate susține, pe baza interpretării date acestor filosofii, *posibilitatea* unei logici speculative. Hegel nu susține însă că Aristotel și Kant ar fi elaborat așa ceva și există serioase motive de îndoială că el ar fi crezut în genere cu puțință o logică speculativă înainte de cea pe care a creat-o el, sau o alta pe lângă aceasta. Un exemplu grăitor este critica pe care o face înțelesului pe care îl are conceptul la Kant în situația specială a argumentului ontologic. Este foarte clar că, în context strict kantian, nu avem de-a face cu nici o eroare; pentru Kant conceptul este exclusiv *conceptus communis*, noțiunea; nu este însă obligatoriu să reținem numaidecât acest sens al conceptului, oriunde ne-ar conduce acesta. Hegel îi reproșează lui Kant mai cu seamă faptul că nu a reflectat mai mult la consecințele propriilor argumente, ceea ce l-ar fi obligat poate să descopere că Dumnezeu nu este un asemenea concept.

Dar Hegel este conștient că prejudecățile empiriste ale lui Kant nu aveau să-l lase să facă acest pas. Diviziunile și speciile de concepte care rezultă în urma acestora, care lui Kant i s-au părut demne de a fi luate în considerare atunci când a elaborat propria logică transcendentă, conduc doar la „o cunoaștere înfăptuită irațional a raționalului”³³. În domeniul matematicii mai cu seamă, predominanța raportului cantitativ face ca un concept universal să fie considerat mai cuprinzător decât cel particular care, la rândul său, este mai cuprinzător decât cel individual. „Mai cuprinzător” înseamnă aici numai „mai mult sau o câțime mai mare”³⁴; sunt reținute doar raporturi numerice sau spațiale. O interpretare consecventă ar fi trebuit să ia în considerare simultan și aspectele calitative sau de relație (între determinațiile conceptului, nu tradiționala relație dintre sferă și conținut), în urma căreia ar fi apărut cu claritate că „determinațiile

³² *Ibidem*, p. 592, *Enciclopedia științelor filosofice*, § 167, *ed. cit.*, p. 281.

³³ *Ibidem*, p. 611.

³⁴ *Ibidem*.

[conceptu]lui sunt concepte determinate, adică în chip esențial tocmai totalitatea tuturor determinațiilor”³⁵. Ar fi greu de detectat în ce măsură o astfel de considerare a problemei a făcut parte din orizontul de interes al meditației kantiene. Oricum, din punctul de vedere clasic (din care Kant face în cea mai mare măsură parte) rămâne neexplicat un astfel de tip de relație a totalității față de ea însăși care, dincolo de valabilitatea criticii hegeliene a lui Kant, constituie una din laturile cele mai originale ale hegelianismului.

II. EXPUNEREA HEGELIANĂ A TEORIEI JUDECĂȚII

II. 1. ANALIZA, ALINEAT CU ALINEAT, A INTRODUCERII LA CAPITOLUL DESPRE JUDECATĂ DIN ȘTIINȚA LOGICII

Hegel așază de cele mai multe ori, înaintea expunerilor sale cu privire la câte o problemă, introduceri în care dă o descriere sintetică a ceea ce urmează să fie tratat. Aceste introduceri fac legătura dintre problema expusă anterior și cea care urmează a fi dezvoltată. Dacă ținem cont de caracterul continuu al oricărei scrieri a filosofului, este clar că aceste introduceri sunt extrem de importante în economia gândirii sale; ele sunt chiar punctele de contact între momente. Din acest motiv, vom urmări fiecare alineat al introducerii la capitolul despre judecată din *Știința logicii*, încercând să surprindem cele mai semnificative trăsături ale reelaborării acesteia. În continuare, pentru a putea fi urmărit și textul, redăm prima frază a traducerii românești, urmată de corespondența din originalul german³⁶. Desigur că, în interpretarea pe care o propunem, nu ne limităm numai la această frază, ci la întreg alineatul, ca și la alte locuri semnificative, pe care le cităm la subsol.

(a.) *Judecata este modul-determinat al conceptului afirmat în conceptul însuși* [Das Urtheil ist die am Begriffe selbst gesetzte Bestimmtheit desselben].

Individualitatea, particularitatea și universalitatea (de fapt, ordinea la Hegel este inversă celei din această enumerare, care este cea tradițională, de origine aristotelică, inversarea având și ea o semnificație, de care nu ne ocupăm aici) au fost dezvoltate de Hegel în capitolul precedent drept concepte determinate, arătându-se totodată că „sunt mai degrabă unul și același concept”³⁷ la o eventuală abordare numerică. Cu alte cuvinte, riscând o exprimare intuitivă, conceptul poate fi privit din oricare dintre cele trei perspective, fiecare acoperind, în propriul tablou, în mod complet întregul, totuși fără ca vreunul dintre punctele de vedere succesive să fie independent față de celelalte. Parcurgerea tuturor secvențelor oferă o altă imagine decât contemplarea fiecăreia în parte, totuși nu se poate spune că fiecare secvență nu este a întregului. De altfel, la o exprimare

³⁵ *Ibidem*, p. 616, completarea în paranteze drepte ne aparține.

³⁶ *Wissenschaft der Logik, Zweiter Band, Die subjektive Logik, oder die Lehre vom Begriff*, Felix Meiner Verlag, Hamburg, 1999. Ediția pe care am folosit-o respectă ortografia hegeliană. Specificul acesteia, precum și câteva particularități tipografice, pot îndruma interpretarea în direcții pe care edițiile care au modernizat textul nu le mai evidențiază.

³⁷ *Știința logicii*, p. 611.

intuitivă recurge și Hegel însuși, spunând că avem de-a face cu o reflectare subiectivă (*subjective Reflexion*) în cazul fiecăreia dintre considerările succesive de până acum ale conceptului. Subiectivitatea avută în vedere aici nu trebuie înțeleasă în sens psihologic, ci ca un fel de autolimitare a Universalității, Particularității și Individualității, care consideră *numai* propria perspectivă asupra conceptului, de unde și introducerea în discuție a noțiunii de abstractizare. Numai fiindcă au fost parcurse în prealabil toate secvențele se poate vorbi în continuare despre așezarea față în față (*Gegeneinanderstellen*) a acestor autolimitări ale totalității. Din acest motiv, a fi afirmat (*gesetzt*) în conceptul însuși ca mod-determinat, continuă Hegel, înseamnă a determina în continuare conceptul. Există o deosebire între modul-afirmat (*Gesetzsein*) și modul-determinat (*Bestimmtheit*) ale conceptului, iar expresia *gesetzte Bestimmtheit*, prin care este vizată judecata, indică faptul că în ea se desfășoară un proces, la care participă conceptele determinate. Dacă am ignora procesul, între concept și judecată nu ar putea fi sesizată vreo diferență. În cazul modului-afirmat este vizată forma S – P a judecării, modul-determinat precizând care concept determinat ia valoarea de subiect, respectiv predicat, în judecată.

(b.) *Judecarea e, prin urmare, o altă funcțiune decât conceperea, sau, mai curând, ea este cea altă funcțiune a conceptului, ea fiind determinarea a conceptului prin sine însuși, iar dezvoltarea mai departe a judecării în diversitatea judecărilor e determinarea progresivă a conceptului* [Die Urtheil ist insofern eine andere Funktion als das Begreifen oder vielmehr die andere Funktion des Begriffes, als es Bestimmen des Begriffes durch sich selbst ist, und der weitere Fortgang des Urtheils in die Verschiedenheit der Urtheile ist diese Fortbestimmung des Begriffes].

Actul de a judeca, conform alineatului anterior, nu este avut în vedere aici ca o capacitate a unei facultăți de cunoaștere sau o exercitare a acesteia în virtutea acelei capacități, ci ca act al conceptului însuși. Din acest motiv, în fraza imediat următoare, Hegel vorbește despre concepte determinate care există (*gibt*)³⁸; nu este vorba, în judecare, despre identificarea în afara gândirii a unor corespondențe ale acesteia, care ar sta ca obiecte, și care ar garanta în cele din urmă rezultatul actului de a judeca (adevărul), ci despre constituirea, ca urmare a actului de a judeca, care are loc în concept, a relațiilor dintre conceptele determinate. Relațiile dintre conceptele determinate apar astfel ca o dezvoltare, nu sunt rezultatul unei investigații cu caracter de clasificare. Fiecare judecată are o poziție proprie în dezvoltarea relațiilor dintre conceptele determinate, nu poate apărea independent de întregul procesului.

(c.) *Judecata poate fi deci numită cea mai apropiată sau prima realizare a conceptului, întrucât realitate înseamnă în general intrarea în ființa concretă ca ființă determinată* [Das Urtheil kann daher die nächste Realisierung des Begriffes genannt werden, insofern die Realität das Treten ins Daseyn als bestimmtes Seyn überhaupt bezeichnet].

Hegel are în vedere aici, prin prezentarea judecării ca realizare a conceptului, un proces pe care el însuși îl descrie mai jos, în care conceptele determinate, văzute ca totalități:

³⁸ Desigur, nu cu sensul comun în limba română, prin care se pune în evidență mai cu seamă o prezență fizică, ci în sensul că sunt *constituite* în prealabil și apar apoi ca *date* gândirii.

1. subsistă ca totalități fără a se raporta unele la altele; avem de-a face în acest moment cu *Individualitatea, Particularitatea, Universalitatea*, așa cum au fost determinate anterior;

2. se raportează unele la altele, iar raportul lor este unitatea conceptelor determinate, conceptul însuși. Conceptele determinate sunt însă de acum *individualul, particularul, universalul*; acestea, *în relație*, sunt subiectul sau predicatul oricărei judecăți.

Accentul cade pe relația conceptelor determinate; această relație este judecata. Trebuie reamintit în mod constant că judecățile sunt distincte de propoziții, ceea ce va atrage unele limitări ale relațiilor posibile dintre subiect și predicat. Reamintim precizarea hegeliană că, în judecată, „subiectul și predicatul se raportează unul la celălalt în general numai ca ceea ce este mai determinat la ceea ce este mai general”³⁹.

Judecata clasică, de forma S-P, nu dă seama de împrejurările în care noțiunile care o compun capătă statutul de subiect, respectiv predicat. Poziția noțiunii în schemă îi confirmă automat statutul – indiferent cum i-a fost atribuită această poziție noțiunii. În cazul judecății speculative atribuirea poziției nu este indiferentă. De fapt, statutul de subiect, respectiv de predicat, al conceptului determinat este dependent de conceptul determinat însuși. *Individualul* și *particularul* nici nu pot căpăta în primă instanță statutul de predicat – ele sunt tocmai ceea ce este mai puțin determinat și mai puțin general în raport cu *universalul*. Imposibilitatea de a ocupa poziția privilegiată în cadrul judecății este cel dintâi criteriu de distingere între subiect și predicat.

(d.) *E deci potrivit și indispensabil a avea pentru determinațiile judecății aceste nume de subiect și de predicat* [Es ist daher passend und Bedürfnis, für die Urtheilsbestimmungen diese Nahmen, Subject und Prädicat, zu haben].

Acest alineat este, în opinia noastră, extrem de important. Mai întâi, *numele* de subiect și predicat trebuie înțelese în sens etimologic: „ceea ce stă pentru” și „ceea ce se afirmă despre”, și sunt nedeterminate deoarece nu poate fi specificat *a priori* ce anume va lua aceste valori. Exclusiv poziția pe care numele nedeterminate de subiect și predicat o ocupă în judecată dă numelui nedeterminat (subiectul) un conținut (predicatul). Caracterul de totalitate al determinației conceptuale face ca, urmare a punerii în relație a subiectului și predicatului – ceea ce este, în fond, o identificare – să aibă loc și o substituție a acestora. Identificarea subiectului cu predicatul și substituția lor nu ar fi posibilă dacă cele două nu ar fi totalități, dacă identitatea care se realizează prin respectarea condițiilor formale (S este P) ar fi doar o aproximație sau o simplă intenție. Pentru judecata speculativă, diferențele cantitative (Toți S, Unii S, Niciun S) nu au semnificație.

Numele poate fi luat însă și în sens de explicitare exterioară a subiectului (indicare, ostensiune), caz în care intervine reprezentarea, care fixează circumstanțial semnificația numelui: *acest lucru, pe care îl indic, poartă cutare nume*. Atunci când indicăm ce anume desemnează un anumit cuvânt (explicația nominală) nu avem

³⁹ *Ibidem*, p. 623.

de-a face cu o judecată, deoarece punerea în relație a subiectului și predicatului propoziției nu se face pornind de la concept. Subiectul și predicatul, în acest caz, nu sunt totalități, ci planuri diferite ale totalității.

(e.) *În al doilea rând, trebuie să vedem acum mai întâi cum este determinată în judecată relația subiectului și predicatului, și cum sunt, tocmai prin aceasta, determinate subiectul și predicatul însele* [Es ist nun näher zu betrachten, wie zweytens die Beziehung des Subjects und Prädicats im Urtheile, und wie sie selbst eben dadurch zunächst bestimmt sind].

Caracterul de totalitate al subiectului și, respectiv, predicatului, solicită o dublă analiză a raportului dintre ele: **a.** pe de o parte acest raport este o relație de independenți; **b.** pe de altă parte independenții rezultă din diviziunea conceptului prin sine însuși.

În cazul **a.** avem de-a face cu o abordare *fenomenologică*, a judecății, în timp ce cazul **b.** constituie abordarea strict *logică* a raportului dintre subiect și predicat. Ca relație de independenți, relația dintre subiect și predicat este dezvoltată de logica tradițională, unde întâlnim o clasificare a judecăților bazată tocmai pe acest caracter al lor. Logica speculativă are în vedere însă, simultan, atât cazul **a.**, cât și cazul **b.** Coexistența aspectului fenomenologic cu cel logic în cazul judecății face imposibilă o abordare strict formală a judecății. Această abordare strict formală ar consta în absolutizarea *schemei* S-P, impunerea schemei ca unică formă de raportare a subiectului și predicatului. Schema, o simplă abstracțiune, transformă relația dintre S și P într-o legătură în care *conceptele* ce stau ca subiect și predicat nu joacă nici un rol. Raportul dintre subiect și predicat nu mai este, în acest caz, decât raportul a două noțiuni comune oarecare.

(f.) *Conform acestei considerări subiective, subiectul și predicatul sunt privite fiecare ca deja dat pentru sine în afara celuilalt: subiectul ca un obiect care ar fi și dacă n-ar avea acest predicat, iar predicatul ca o determinație universală care ar fi și dacă n-ar conveni acestui subiect* [Nach dieser subjectiven Betrachtung werden daher Subject und Prädicat jedes als außer dem anderen für sich fertig betrachtet; das Subject als ein Gegenstand, der auch wäre, wenn er dieses Prädicat nicht hätte; das Prädicat als eine allgemeine Bestimmung, die auch wäre, wenn sie diesem Subjecte nicht zukäme].

Acest alineat examinează mai amănunțit raportul în care subiectul și predicatul apar ca independenți (abordarea fenomenologică a judecății). Independența subiectului și predicatului le garantează acestora, din punct de vedere speculativ, planuri ontologice diferite (de exemplu, predicatul este o noțiune comună, o reprezentare; subiectul este un obiect existent). Efectuarea legăturii dintre ele anulează însă diferența planurilor, tot numai din punct de vedere speculativ: noțiunea comună (reprezentarea) și obiectul existent sunt identificate. Dacă însă legătura este una exclusiv gramaticală, atunci avem de-a face cu o simplă propoziție, nu cu o judecată, iar diferența ontologică persistă. Dacă legătura este logică, atunci predicatul se raportează ca un universal la un particular sau individual și avem de-a face cu o judecată: diferența planurilor (noțiune ≠ obiect real) dispare.

(g.) *Când se explică în mod obișnuit că judecata ar fi legătura a două concepte, putem, fără îndoială, accepta pentru copula exterioară expresia nedeterminată de legătură și se mai poate admite că cei legați trebuie să fie*

cel puțin concepte [Wenn das Urtheil gewöhnlich so erklärt wird, daß es die Verbindung zweyer Begriffe sey, so kann man für die äußerliche **Copula** wohl den unbestimmten Ausdruck: *Verbindung* gelten lassen, ferner daß die Verbundenen wenigstens Begriffe seyn sollen].

În teoria tradițională a judecării, atât subiectul, cât și predicatul sunt simple noțiuni (concepte comune). În acest caz, ideea hegeliană că subiectului i-ar corespunde un obiect real (diferență ontologică a subiectului și predicatului) nu poate fi acceptată. Această interpretare desparte logica speculativă de cea tradițională. Hegel susține că excluderea nu este reciprocă. Logica speculativă sesizează că elementele puse în legătură de logica tradițională sunt strict noțiuni comune (determinații ale reprezentării), nu concepte, dar nu interpretează în general utilizarea acestora drept o eroare, ci doar în cazul în care judecării i se prescrie exclusiv funcția de a efectua legături între noțiuni comune. Logica speculativă permite revenirea cu ușurință la „logica obișnuită”⁴⁰.

(h.) *Cât privește determinarea mai departe a subiectului și predicatului, am amintit că ele au să-și primească determinarea, propriu-zis, abia în judecată* [Was die weitere Bestimmung des Subjects und Prädicats betrifft, so ist erinnert worden, daß sie in Urtheil eigentlich erst ihre Bestimmung zu erhalten haben].

În situația în care subiectul și predicatul judecării sunt concepte determinate, nu simple noțiuni, subiectul nu poate fi, în primă instanță, decât individualul, iar predicatul – reflectarea asupra individualului, ridicarea lui la universalitate. Ridicarea la universalitate a individualului are loc numai în judecata ca totalitate, deci în întregul raportului subiect-predicat, ceea ce înseamnă că, simultan, predicatul capătă și el statutul de individual.

(i.) *Această semnificație a judecării trebuie considerată ca sensul obiectiv al acesteia și, în același timp, ca adevărata semnificație a precedentelor forme ale trecerii* [Diese Bedeutung des Urtheils ist als der objective Sinn desselben und zugleich als die wahre der frühere Formen des Uebergangs zu nehmen].

Identificarea pe care subiectul și predicatul au suferit-o în judecată, schimbul poziției de subiect, respectiv predikat, a individualului și universalului apare, din punct de vedere speculativ ca trecere, devenire, schimbare.

Cu privire la această trecere, se impune consemnarea câtorva precizări. Ea este descrisă drept: „în ființă e trecere în alt ceva, în esență e răsfrângere în alt ceva, prin care se revelează relația necesară”⁴¹ (*im Seyn ist Uebergang in Anderes, im Wesen Scheinen am einem Andern, wodurch die nothwendige Beziehung sich offenbart*). Ființa și esența, în care au loc trecerea în alt ceva, respectiv răsfrângerea în alt ceva, țin de Logica obiectivă (doctrina ființei, respectiv a esenței). Cu judecata ne aflăm însă pe teritoriul Logicii subiective. Nu mai avem de-a face, în cazul trecerii (*Uebergang*) și apariției (*Schein*), despre care tratează Logica subiectivă, cu procese spațio-temporale, materiale etc. (domeniul ființei), sau cu legile acestor procese (domeniul esenței), ci cu transformările de pe planul *ființei*, transformări care, de asemenea, se răsfrâng și asupra *esenței*, dar al căror sens, din punct de vedere al Logicii subiective, ține doar de *gândire*. Ceea ce se

⁴⁰ *Enciclopedia științelor filosofice*, Partea I, *Logica*, § 82, p. 153.

⁴¹ *Știința logicii*, p. 626.

dezvăluie în judecată prin identificarea subiectului și predicatului, *necesitatea* relației lor, nu este doar identificarea subiectului și predicatului pe plan ontic (relație de tip cauză-efect), nici doar identificarea lor pe planul cunoașterii (descoperirea legilor transformării), ci chiar identificarea planului ontic cu cel al cunoașterii: gândirea pură. Din perspectiva *fînței*, necesitatea este dată de trecerea cauzei în efect, din perspectiva *esenței*, de dominația legii asupra populației fenomenelor; din perspectiva *conceptului*, necesitatea este dată de identificarea subiectului și predicatului.

(j.) *Acum, de această semnificație obiectivă ține însă însă de asemenea faptul că diferențele indicate, întrucât ele se prezintă din nou în modul-determinat al conceptului, sunt în același timp afirmate numai ca unele ce apar, adică faptul că ele nu sunt ceva fix, ci convin tot atât de bine și uneia, și celeilalte determinații conceptuale* [Zu dieser objectiven Bedeutung gehört nun aber ebensowohl, daß die angegebenen Unterscheide, indem sie in der Bestimmtheit des Begriffes wieder hervortreten, zugleich nur als Erscheidende gesetzt seyen, das heißt daß sie nichts fixes sind, sondern der einen Begriffbestimmung eben so gut zukommen als der andern].

Obiectivitatea, înțeleasă ca stare de lucruri independentă față de conștiință, pe care conștiința o reflectă (oglindește) mai mult sau mai puțin adecvat, dar cu care nu se identifică niciodată, nu este obiectivitatea despre care este vorba aici. Relația subiectului și predicatului în judecata speculativă nu lasă loc niciunei exteriorități inaccesibile. Inerența predicatului și subiectului și subsumarea subiectului de către predicat nu sunt decise prin apel la starea de lucruri obiectivă. În acest caz, inerența s-ar datora coincidenței proprietăților predicatului cu cele ale subiectului, iar subsumarea – diferenței cantitative dintre subiect și predicat. Ceea ce, în logica totalității a judecării speculative, este lipsit de relevanță: proprietățile subiectului și cele ale predicatului sunt, permanent, totalitatea proprietăților.

(k.) *Identitatea pe care tocmai am arătat-o, anume că determinația subiectului convine și predicatului și invers, nu ține însă numai de expunerea ce facem; ea nu e numai în sine, ci este afirmată și în judecată, căci judecata e relația celor doi termeni; copula enunță că subiectul este predicatul* [Die so eben aufgezeigte Identität, daß die Bestimmung des Subjects eben so wohl auch dem Prädicat zukommt und umgekehrt, fällt jedoch nicht nur in unsere Betrachtung; sie ist nicht nur an sich, sondern ist auch im Urtheile gesetzt, denn das Urtheil ist die Beziehung beyder; die Copula drückt aus, daß das Subject das Prädicat ist].

Raportul dintre subiect și predicat, un raport al totalităților care se identifică, în care atribuirea (schimbul, transferul) proprietăților se face întotdeauna non-cantitativ, conferă copulei speculative un rol mult mai important decât cel jucat de aceasta în judecata clasică. „Este” al copulei speculative prescrie identitatea subiectului și predicatului, dar identitatea lor nu este o simplă egalitate. În abordarea clasică, dacă proprietățile lui S și cele ale lui P coincid în totalitate, atunci $S = P$ dar, la fel de bine, $P = S$. Statutul de subiect și cel de predicat se confundă. Doar numele pot, eventual, să difere într-o astfel de judecată (de exemplu: „azotul este nitrogen” și „nitrogenul este azot”), ceea ce, oricum, nu are nici o

consecință asupra conținutului de cunoaștere al judecății. În judecata speculativă, „este” menține ferm statutul subiectului și predicatului. Deși identificate, subiectul și predicatul judecății nu se confundă. În calitate de concepte determinate, prin modul lor determinat, subiectul și predicatul speculativ pot trece unele în altele, dar nu se pot confunda.

(l.) *Dacă identitatea subiectului și predicatului a fost considerată astfel încât o dată i-a convenit primului una dintre determinațiile conceptuale, iar acestuia din urmă cealaltă, altă dată însă, invers, identitatea e prin aceasta încă tot numai o identitate în sine; din cauza diversității independente a celor doi termeni ai judecății, relația lor afirmată are și ea acești doi termeni, mai întâi ca diverși* [Wenn die Identität des Subjects und Prädicats so betrachtet worden, daß das einemal jenem die eine Begriffbestimmung zukommt und diesem die andere, aber das anderemal eben so sehr umgekehrt, so ist die Identität hiermit immer noch erst eine an sich seyende; um der selbstständigen Verschiedenheit der beyden Seiten des Urtheils willen hat ihre gesetzte Beziehung auch diese zwey Seiten zunächst als verschiedene].

Numai în relația însăși a subiectului și predicatului, adică doar în copula speculativă, putem avea de-a face, într-adevăr, cu o „identitate lipsită de diferență”⁴² (unterschiedlose Identität). Copula speculativă nu anulează distincția dintre subiect și predicat în judecată tocmai pentru că avem de-a face cu o judecată. Dacă (și când) „este” al judecății speculative ajunge în situația de a anula distincția dintre subiect și predicat, judecata devine silogism.

(m.) *A restabili sau, mai bine, a afirma această identitate a conceptului e ținta mișcării judecății* [Diese Identität des Begriffs wieder herzustellen oder vielmehr zu setzen, ist das Ziel der Bewegung des Urtheils].

Cu toate acestea, depășirea distincției dintre subiect și predicat este scopul pe care îl urmărește judecata.

Este semnalată în acest paragraf *contradicția (Widerspruch)* pe care afirmarea identității dintre subiect și predicat și distincția dintre ele, menținută de copulă, o implică. Această contradicție nu este a unor teze precum: *subiectul este predicatul și subiectul nu este predicatul*, ireductibile prin formă, ci a *momentelor* în care este afirmată identitatea, respectiv deosebirea subiectului și predicatului. Dacă vedem în relația S-P numai o schemă, trecerea de la $S = P$ la $S \neq P$ nu poate avea loc când și S, și P sunt și rămân aceleași noțiuni comune. Dar S și P, în judecata speculativă, nu sunt noțiuni comune, ci concepte determinate (universalul, individualul, particularul). În acest caz, nu numai că pot fi afirmate atât identitatea și deosebirea lor, dar procesul va avea și un rezultat, momentul contradicției va fi depășit. Nu contradicția propulsează procesul judecății, ea este doar o etapă a procesului.

Hegel semnalează, de asemenea, în acest paragraf, deosebirea dintre *demonstrație (Demonstration)*, specifică logicii clasice, și *arătare (Monstration)* – procedura urmată de el însuși. *Arătarea*, spre deosebire de demonstrație (în care,

⁴² *Ibidem*, p. 627.

precum știm, ceva fiind dat, altceva decât datul urmează cu necesitate), explicitează ceea ce era numai implicit; nimic din ceea ce nu era deja dat, sub formă implicită, nu apare la sfârșitul procesului. Orice adăugire exterioară alterează dezvoltarea.

(n.) *Judecata, așa cum este ea nemijlocit, e mai întâi judecată a ființei determinate* [Das Urtheil, wie es unmittelbar ist, ist es ZUNÄCHST das Urtheil des Daseyns].

Alineatele care urmează, până la A. *Judecata ființei determinate*, cuprind diviziunea materiei care urmează a fi tratată, rezumarea anticipată a dezvoltării. Le vom considera ca un întreg. E de reținut că ființa determinată, reflectarea, necesitatea și conceptul, cărora le corespund judecățile respective, constituie părți deja dezvoltate anterior. Dacă ființa determinată, reflectarea și necesitatea apar pe planul Logicii obiective, conceptul este chiar capitolul anterior celui care se ocupă de judecată în Logica subiectivă.

Judecata ființei determinate (Urtheil des Daseyns) – este judecata care dezvoltă, din punct de vedere fenomenologic, relația individualului abstract cu proprietatea sa. Această relație nu este ea însăși abstractă, avându-și corespondentul în planul Logicii obiective, care îi dă și subiectul: Ființa.

Judecata reflectării (Urtheil der Reflexion) – ca răsfrângere a determinației predicatului în subiect, în judecata reflectării subiectul apare (*scheint*) ca universal (Ființă determinată).

Judecata necesității (Urtheil der Nothwendigkeit) – determinația care, în reflectare, doar se răsfrânge asupra subiectului, devine acum identitate esențială și conexiune substanțială, ceea ce semnaleză faptul că individualul a atins treapta universalului, este universal (Ființă-pentru-sine).

Judecata conceptului (Urtheil des Begriffs) – ca urmare a identificării complete a determinațiilor conceptuale, care s-a petrecut în judecățile anterioare, raportul dintre subiect și predicat apare acum doar ca o comparație (*Vergleichung*): individualul ca subiect este individualul ca predicat etc., ceea ce Hegel numește și „opozitia conceptului și realității lui”⁴³.

*

Introducerea hegeliană la teoria judecății ne permite precizarea unor observații prilejuate de parcurgerea ei. Aceste observații ne vor orienta, în continuare, analiza concepției filosofului cu privire la judecată.

a. Judecata, la Hegel, nu este formă logică în sensul de schemă dată a unui anumit tip de raționare, în care se evidențiază ulterior diverse moduri specifice. Forma logică, în cazul judecății speculative, desemnează însăși structura gândirii ca relație a conceptelor determinate (Universalitatea, Particularitatea, Individualitatea).

b. Elementele componente ale formei judecății, subiectul și predicatul, nu sunt noțiuni, ci aspecte ale totalității (Conceptului – *Der Begriff*). Ele nu se determină decât prin raportare unele la altele, în cadrul totalității. Raportarea aspectelor totalității în judecată se face după următoarea regulă: predicatul

⁴³ *Ibidem*, p. 629.

îndeplinește întotdeauna funcția generalului. Chiar dacă predicatul este, într-un anumit moment al judecării, particularul sau individualul (concepte determinate, nu noțiuni), el este general în raport cu subiectul, pe care-l determină, inclusiv în situația în care, ca subiect, întâlnim universalul.

c. Teoria hegeliană a judecării, inclusă în Logica subiectivă, nu poate face abstracție de dezvoltările anterioare, din Logica obiectivă. Conceptele determinate (Universalitatea, Particularitatea, Individualitatea), care intră în relație în judecată, sunt rezultat al relației nejudicative dintre Ființă și Esență, cu care s-a ocupat, în prealabil, Logica obiectivă. Totuși, anterioritatea Logicii obiective față de Logica subiectivă este numai o anterioritate logică, nu temporală: judecata nu este doar *consecință* a relației Ființei și Esenței, ci și *condiție* a realizării acestei relații.

d. Teoria clasică a judecării nu este infirmată de cea speculativă. Ea este numai un caz limită al judecării speculative, în care judecata este văzută ca simplă propoziție (*Satz*). Uneori, între propozițiile prin care se exprimă anumite judecăți și aceste judecăți apar discordanțe (vezi *infra*, cazul judecării pozitive, exprimată prin două propoziții opuse și, de asemenea, cel al judecării singulare, exprimată prin negația acesteia); dar, dat fiind statutul distinct al judecării și propoziției, acestea nu sunt contradicții.

II.2 JUDECATA FIINȚEI DETERMINATE

Judecata ființei determinate (denumită și judecată calitativă deoarece are, pe planul Logicii obiective, drept corespondent, Calitatea, prima secțiune a *Doctrinei ființei*⁴⁴, și, respectiv, Esența ca reflectare în ea însăși, prima secțiune a *Esenței*) cuprinde trei momente. Acestea sunt: judecata pozitivă, judecata negativă și judecata infinită.

Spre deosebire de logica clasică, unde judecățile afirmative și negative (cele infinite au fost adăugate de Kant, dar nu apar în numeroase alte tratate de logică) sunt rezultatul *clasificării* după calitate, la Hegel nu avem de-a face cu o clasificare, ci cu o *dezvoltare*. Judecata pozitivă trece în judecata negativă care, la rândul ei, trece în judecata infinită, ceea ce nu se intenționează și nu se poate constata în diviziunea clasică. Trecerea acestor judecăți unele în altele nu se efectuează prin simpla modificare a calității judecăților (ceea ce, în teoria clasică este echivalent cu negarea copulei sau predicatului), ci prin transformarea modului-determinat al judecăților: predicatul judecării este, succesiv, fiecare concept determinat (predicatul este universal, particular, individual).

Judecata infinită este tocmai realizarea, pe planul Logicii subiective, a procesului început în Logica obiectivă.

a. Judecata pozitivă

Judecata pozitivă se exprimă, potrivit lui Hegel, în propoziția *individualul este universal*. Această propoziție este identică cu propoziția *universalul este individual* în condițiile în care atât subiectul, cât și predicatul judecării sunt, în

⁴⁴ Cf. *Ibidem*.

judecata pozitivă, simple nume. Identitatea celor două *propoziții*, despre care este vorba aici, se datorează tocmai statutului de simple nume ale subiectului și predicatului: ca nume, raportul lor este mai mult un raport gramatical. Inversarea locului ocupat de nume într-o propoziție este o operație arbitrară, în propoziție numele fiind simple convenții; poziția numelor precizează doar înțelesul pe care îl are, într-o anumită împrejurare, un anumit cuvânt. În *judecată*, locul subiectului și cel al predicatului nu pot fi schimbate: predicatul joacă aici, obligatoriu, rolul de general, determinând subiectul. În *judecată*, numele nu este determinat prin convenție. „*Acesta este arbore*” identifică subiectul (*acesta*) cu predicatul (*arbore*).

Forma judecății, „S este P” (sau, mai simplu S – P), corespunde, în judecata pozitivă, propoziției *individualul este universal* („I este U” sau, mai simplu: I – U), apartenența la ceea ce este mai general a subiectului. Din perspectiva conținutului judecății (adică a modului determinat al acesteia), mai degrabă propoziția *universalul este individual* exprimă raportul lui S cu P din judecata pozitivă. Aceasta deoarece numele este universalul prin care noi desemnăm orice individual (de exemplu: „*arborele este acest arbore*”)⁴⁵.

La nivelul Logicii obiective, universalul care stă în judecata pozitivă ca subiect este Ființa. Predicatul judecății pozitive, are corespondent, în Logica obiectivă, Aparența.

Evidențiem mai jos conceptele determinate care stau ca subiect și predicat în judecata pozitivă:

Forma judecății (mod afirmat): S – P

Judecata pozitivă (mod determinat): I – U.

b. Judecata negativă

Judecata negativă are, în logica clasică, forma „S nu este P”, ceea ce plasează subiectul în afara sferei predicatului⁴⁶. La Hegel, forma judecății, „S este P”, se menține în judecata negativă și în toate celelalte (motiv pentru care am și redat-o mai jos, simplu, S – P). Excluderea subiectului din sfera predicatului reduce conceptele determinate la statutul de simple noțiuni. Altfel spus, negația privește, în judecata speculativă, predicatul, nu copula. Negația copulei („nu este”) aduce orice judecată la rangul de simplă propoziție; subiectul și predicatul devin independenți, iar relația lor exterioară. În schimb, negația predicatului transformă conceptul determinat care stă ca predicat în opusul său: universalul devine particular. Subiectul judecății negative rămâne în continuare individualul.

Dacă, în judecata pozitivă, forma S – P a devenit I – U, judecata negativă afirmă, dimpotrivă, că *individualul este particular* (I – P). Negația universalului, considerat drept concept determinat, nu drept noțiune comună, nu poate fi decât particularul, fiindcă individualul este deja subiectul judecății.

⁴⁵ Cf. D. Popescu, *Logică naturală și știința logicii în filosofia lui Hegel*, Editura Pelican, Giurgiu, 2009, p. 104-106.

⁴⁶ Cf. Imm. Kant, *Logica generală*, traducere, studiu introductiv, note și index de Al. Surdu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985., p. 156.

Fenomenul observat în cazul judecării pozitive, instabilitatea statutului de predicat și de subiect, exprimarea judecării prin propoziții opuse, care se datora faptului că subiectul și predicatul erau acolo simple nume, nu mai apare acum.

Logica obiectivă are drept corespondent, pentru subiectul judecării negative, Ființa determinată. Predicatul acestei judecări revine, în Logica obiectivă Esențialităților sau determinațiilor de reflectare.

În judecata negativă, forma generală a judecării este specificată de următoarele concepte determinate:

Forma judecării (mod afirmat): S – P
Judecata negativă (mod determinat): I – P.

c. Judecata infinită

În judecata infinită reappare identitatea subiectului și predicatului, pe care o afirmau propozițiile opuse din judecata pozitivă. Forma S – P a judecării devine acum *individualul este individual* (I – I). Ca judecată pozitivă, universalul a îndeplinit funcția predicatului, ca judecată negativă, această funcție a fost a particularului. *Individualul este individual* nu este, așadar, o simplă tautologie; predicatul acestei judecări este individualul determinat universal ca particular.

Teoria clasică a judecării prezintă, sub denumirea de judecată infinită, mai degrabă o judecată nedeterminată, în care predicatul este un termen negativ în genere (de exemplu: Unii oameni sunt *non-savanți*⁴⁷), nu mod determinat (individual, particular, universal). Kant, cel care a introdus judecățile infinite în clasificare, remarcă faptul că distincția judecării infinite de cea negativă nu este o distincție strict logică, deoarece face apel la conținutul noțiunilor (în speță, a predicatului, care este aici un termen negativ). În judecata speculativă, judecata infinită nu produce dificultățile care apar în cea clasică. Predicatul ei nu este doar un termen negativ în genere ci, totodată, individualul și particularul judecăților anterioare.

Pentru judecata infinită întâlnim, în Logica obiectivă, următoarele corespondențe ale modului determinat: subiectul – Ființa-pentru-sine; predicatul – Temeiul. Când Hegel spune că în această judecată „individualul este afirmat ca unul ce se continuă în predicatul său”⁴⁸, este evocată chiar condiționarea (întemeierea) individualului (subiect) prin constituirea lui ca predicat.

Evidențiem conceptul determinat care îndeplinește funcția de subiect și predicat în judecata infinită:

Forma judecării: S – P
Judecata infinită: I – I.

*

În rezumat, procesul care se desfășoară în judecata ființei determinate poate fi redat astfel:

$$I - U \rightarrow I - P \rightarrow I - I \quad (1)$$

⁴⁷ *Ibidem*, p. 156.

⁴⁸ *Știința logicii*, p. 641.

Se observă că, în judecata ființei determinate, individualul (I) primește succesiv determinațiile universalului (U) în judecata pozitivă și particularului (P) în judecata negativă, revenind, în judecata infinită, la propriile determinații (I).

Judecata ființei determinate ar putea fi numită și *individualizantă*, ținând cont de faptul că procesul care se desfășoară în ea transferă determinațiile universalității și particularității asupra individualității.

II.3 JUDECATA REFLECTĂRII

Pe planul Logicii obiective, judecata reflectării are drept corespondenți în Logica obiectivă: Cantitatea, a doua secțiune a *Doctrinei ființei*, respectiv Fenomenul, a doua secțiune a cărții a doua a Logicii obiective, *Esența*. Judecata reflectării este denumită de Hegel și judecată a cantității⁴⁹.

În logica clasică, judecățile cantitative se *clasifică* în funcție de cantitatea subiectului (*Toți S*, *Niciun S*, *Unii S* – includere totală, parțială, sau excludere a subiectului din sfera predicatului⁵⁰) și sunt, de asemenea, universale, particulare și singulare. Din punct de vedere speculativ, conceptele determinate, ca aspecte ale totalității, nu sunt incluse unele în altele și nici nu se exclud; doar se determină unele pe altele, conform raporturilor pe care le stabilesc în judecată. Judecata reflectării poartă și denumirea de judecată a subsumării⁵¹; termenul de subsumare evocă modul determinat care a stat ca subiect în judecata ființei determinate (I) care, acum, preia pentru moment poziția de predicat.

În judecata ființei determinate, individualul (I) a stat ca subiect. Judecata reflectării va conferi acest statut universalului (U). Realizarea, pe planul Logicii subiective, a procesului început în Logica obiectivă, este îndeplinită de judecata universală.

a. Judecata singulară

În judecata singulară subiectul este afirmat ca universal esențial, nu un simplu nume. Judecata poate fi exprimată astfel: *universalul este individual* (U – I).

Teoria clasică vede în judecata singulară raportul simplu de apartenență al unei noțiuni lipsite de sferă (subiectul) la sfera altei noțiuni⁵². Noțiunea lipsită de sferă este, în interpretarea clasică, un nume propriu sau o clasă cu un singur reprezentant. Din această cauză, teoria clasică se confruntă cu o dilemă: dacă noțiunea (clasa) cu *un singur* reprezentant este într-adevăr noțiune. Ca nume, în sens speculativ, subiectul s-a dovedit oricum că este universalul (esențial) căruia îi corespunde, pe plan ontic, un individual anumit. Propoziția singulară, spre deosebire de judecata singulară, este mai degrabă negativă: „Nu un acesta este un universal al reflectării”⁵³; ea exprimă, dimpotrivă, faptul că numele nu poate desemna niciodată, în chip esențial, un singur exemplar, exclusiv individul.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 643.

⁵⁰ Imm. Kant, *op. cit.*, p. 154.

⁵¹ *Știința logicii*, p. 643.

⁵² Imm. Kant, *op. cit.*, p. 154.

⁵³ *Știința logicii*, p. 644.

Pe planul Logicii subiective, poziției subiectului îi revine Cantitatea, în vreme ce predicatul singularului are, în Logica obiectivă, drept corespondent, Existența.

Forma judecății: S – P

Judecata singulară: U – I.

b. Judecata particulară

Expresia judecății particulare este dată de propoziția: *universalul este particular* sau, pe scurt, U – P.

Teoria clasică a judecății consideră că o parte a sferei subiectului este inclusă în sfera predicatului⁵⁴. Interpretarea speculativă nu operează, precum logica clasică, cu fragmente ale sferelor noțiunilor care stau ca subiect; ea determină predicatul ca particular: subiectului îi revine, în chip esențial, predicatul ca particular.

Logica obiectivă conferă subiectului judecății particulare categoria Câtimii, predicatul corespunzând Fenomenului.

Forma judecății (mod afirmat): S – P

Judecata particulară (mod determinat): U – P.

c. Judecata universală

În judecata universală, raportul conceptelor determinate este exprimat: *universalul este universal* sau U – U. Ținând cont de evenimentele care au avut deja loc în judecata singulară și în cea particulară, U – U nu mai este o simplă tautologie. Universalul, predicatul acestei judecăți, este determinat ca individual particularizat.

Teoria clasică a noțiunii include întreaga sferă a subiectului în sfera predicatului. Avem de-a face aici, consideră Hegel, cu o universalitate empirică⁵⁵. Universalitatea empirică este totuși o pură convenție. Pluralitatea și totalitatea se confundă, sunt unul și același lucru în acest tip de universalitate. În judecata speculativă, „subiectul [...] conține ca presupusă universalitatea în sine și pentru sine”⁵⁶, ceea ce se întâmplă prin acordarea statutului de subiect universalității; dar, în plus, universalitatea este și afirmată, deoarece predicatul judecății universale a fost, în prealabil, individual și particular în celelalte judecăți ale reflectării, revenind acum la statutul de universal.

Raportul cantitativ este corespondentul, pe planul Logicii obiective, al subiectului universalei. De asemenea, pentru statutul de predicat, în Logica obiectivă întâlnim Raportul esențial.

Forma judecății: S – P

Judecata universală: U – U.

*

Rezumând evenimentele care au avut loc în judecata reflectării, le putem reda astfel:

$$U - I \rightarrow U - P \rightarrow U - U \quad (2)$$

⁵⁴ Imm. Kant, *op. cit.*, p. 154.

⁵⁵ *Știința logicii*, p. 647.

⁵⁶ *Ibidem*.

Sucesiunea evidențiază faptul că, acum, universalul (U) este cel care capătă, succesiv, determinațiile individualului (I) și particularului (P) sau, în termenii lui Hegel: „indivizii sunt [...] amplificați până la universalitatea genului; invers, universalitatea, prin această legare a ei cu individualitatea, este de asemenea complet determinată ca individualitate”⁵⁷. Ca predicat al judecății universale, universalul revine la propriile determinații.

Judecata reflectării poate fi denumită, pe baza observațiilor hegeliene, *universalizantă*.

II.4. JUDECATA NECESITĂȚII

Cum judecata ființei determinate era denumită de Hegel și judecată calitativă, în timp ce judecății reflectării îi revenea denumirea de judecată a cantității, judecata necesității poate primi, la rândul ei, denumirea de judecată a relației. Vom vedea că această denumire nu-i poate fi refuzată: judecata necesității este cea care sprijină relațiile speciale cu judecata conceptului.

Teoria clasică a judecății tratează, de asemenea, la capitolul relației, despre judecățile categorice, ipotetice și disjunctive. Toate judecățile care au apărut până acum sunt, din perspectivă clasică, judecăți categorice. Pentru Hegel, judecățile ipotetice și disjunctive pot primi, de asemenea, forma unor judecăți categorice. Astfel, la el, judecata ipotetică are forma: Dacă *este* A, *este* B⁵⁸; cea disjunctivă: A *este* sau B, sau C⁵⁹. Introducerea lui *este* în cele două cazuri nu este în măsură, consideră teoria clasică, să reducă judecățile ipotetice și disjunctive la judecăți categorice⁶⁰. Judecățile ipotetice și disjunctive sunt, din perspectivă clasică, *relații* de propoziții, adică propoziții compuse.

Relațiile care apar aici au, pentru logica speculativă, o mare importanță. În ele se iau în discuție adevărul și falsitatea raportului dintre subiect și predicat (judecata categorică), antecedentului și consecventului (ipotetică), membrilor disjuncției (disjunctivă). Apariția acestei probleme în analiza judecății semnalează intrarea într-un moment distinct al dezvoltării, momentul dialectic. În judecata ființei determinate și în cea a reflectării, forma judecății nu pune, ea însăși, problema adevărului sau falsității judecății. Judecata necesității, ca judecată speculativă, va reține, în propozițiile aflate în relație, doar condițiile în care relația este adevărată.

Pe planul Logicii obiective, judecății necesității îi corespunde Măsura, în *Doctrina ființei*, precum și Realitatea, în cadrul *Esenței*.

a. Judecata categorică

Expresia judecății categorice este: *particularul este individual* (P – I).

Forma judecății categorice este *identică*, în teoria clasică a judecății, cu forma judecății speculative: S este P. Subiectul și predicatul sunt considerate, în teoria

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 651.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 653.

⁶⁰ Imm. Kant, *op. cit*, p. 158.

clasică, materia judecății categorice⁶¹. Din punct de vedere speculativ nu avem de-a face cu o *distincție* între materie (extremii) și formă (copula). Ceea ce este luat în considerare în ea este, dimpotrivă, „identitatea substanțială a subiectului și predicatului”⁶². Această identitate s-a realizat deja, treptat, în judecățile precedente, prin raporturile stabilite, în ele, de conceptele determinate. Ea este, de altfel, condiția adevărului judecății categorice.

Pe planul Logicii obiective sunt identificate următoarele corespondențe: subiectului judecății categorice îi revine Cantitatea specifică, iar predicatului Absolutul.

Forma judecății: S – P

Judecata categorică: P – I.

b. Judecata ipotetică

Ca expresie, judecata ipotetică este, urmând regula de până acum, formulată astfel: *particularul este universal* (P – U).

Distincția clasică dintre forma și materia judecății face ca, din punct de vedere formal, să avem aici de-a face cu relația de consecință. Material vorbind, *prius* și *posterius* sunt aici propoziții diferite. Însă relația lor afirmă mai mult: dacă *prius* (*antecedens*) este adevărat, este adevărat și *posterius* sau *consequens* (*modus ponens*); și, de asemenea; dacă *posterius* (*consequens*) este fals, *prius* (*antecedens*) este, de asemenea, fals (*modus tollens*).

În judecata ipotetică, din punct de vedere speculativ, arată Hegel, este afirmată „universalitatea ca identitate concretă a conceptului”⁶³ (care poate fi realizată numai de predicatul determinat ca universal) sau, echivalent, unitatea realizată aici este „unitate a sa însăși și a lui altceva, și astfel e universalitate [...]; ființa [mod determinat al subiectului] este, prin urmare, propriu-zis, numai un ce particular”⁶⁴. În această identitate concretă a conceptului se manifestă și relația de consecință: *adevărul* universalității și particularității.

În Logica obiectivă regăsim, pentru subiectul judecății ipotetice Măsura reală, predicatului revenindu-i Realitatea.

Forma judecății: S – P

Judecata ipotetică: P – U.

c. Judecata disjunctivă

Particularul este particular (P – P) este expresia judecății disjunctive.

În teoria clasică, forma judecății disjunctive reprezintă „determinarea raportului dintre diferitele judecăți, care se exclud și se completează reciproc ca membri ai întregii sfere a cunoștinței divizate”⁶⁵. Ca și în cazul judecății ipotetice,

⁶¹ *Ibidem*, p. 157.

⁶² *Știința logicii*, p. 650.

⁶³ *Ibidem*, p. 653.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 652. Completarea în paranteze drepte ne aparține.

⁶⁵ Imm. Kant, *op. cit.* p. 159.

avem de-a face aici cu o *relație* între propoziții diferite. Din punct de vedere speculativ, „întreaga sferă a cunoștinței divizate” corespunde, desigur, conceptului văzut ca totalitate. Excluderea și completarea reciprocă din teoria clasică apar, pe plan speculativ, numai ca o reunificare a ceea ce era divizat, fiindcă, în această judecată, toate pozițiile pe care individualul, particularul și universalul le pot ocupa în forma unică a judecății (S – P) au fost parcurse de către acestea. Subiectul și predicatul judecății disjunctive sunt perfect determinate. Perfecta determinare a subiectului și predicatului judecății disjunctive este condiția adevărului acesteia.

În Logica obiectivă, judecata disjunctivă are pentru subiect corespondentul Devenirii esenței, predicatului revenindu-i Raportul absolut.

Forma judecății (mod afirmat): S – P

Judecata disjunctivă (mod determinat): P – P.

*

Procesul care s-a desfășurat în judecata necesității poate fi rezumat după cum urmează:

$$P - I \rightarrow P - U \rightarrow P - P \quad (3)$$

Judecata necesității poate fi denumită *particularizantă*.

II.5. JUDECATA CONCEPTULUI

Judecata conceptului corespunde tradiționalei clasificări a judecăților după modalitate⁶⁶. În teoria clasică întâlnim judecățile problematice, asertorice și apodictice, care apar și la Hegel.

Judecata conceptului nu are corespondențe pe planul Logicii obiective. Toate momentele *Ființei* și *Esenței* au fost parcurse în judecățile anterioare, subiectul și predicatul judecății, ca Individualitate, Particularitate și Universalitate, primind, succesiv, toate determinațiile conceptului. Procesele care au loc în judecata conceptului se desfășoară exclusiv pe planul Logicii subiective. Împărțirea originară (*ursprüngliche Teilung*) care este judecata ajunge iarăși la reunificare în judecata conceptului. Judecata și conceptul sunt unul și același.

Judecățile problematice, asertorice și apodictice sunt prezentate de teoria clasică a judecății astfel: „Cele problematice sunt însoțite de conștiința simplei posibilități a judecății, cele asertorice de conștiința realității și, în fine, cele apodictice de conștiința necesității acesteia”⁶⁷. Posibilitatea, realitatea și necesitatea se referă, în teoria clasică, exclusiv la judecata însăși, nu la lucrul asupra căruia se judecă. În logica speculativă însă, judecata poartă asupra tuturor lucrurilor, nu asupra unuia sau mai multor lucruri. La nivelul ființei determinate și al reflectării, „toate lucrurile” mai poate fi înțeles în sens cantitativ; de la nivelul necesității, expresia are sensul de totalitate.

⁶⁶ Știința logicii, p. 657.

⁶⁷ Imm. Kant, *op.cit.*, p. 161.

Posibilitatea, realitatea și necesitatea au deci, în judecata speculativă, sensuri diferite de cele ale teoriei clasice a judecății. Mai precis, individualizanta, universalizanta și particularizanta sunt rezultate ale proceselor desfășurate în judecata ființei determinate, reflectării și necesității; aceste procese antrenează, cum am văzut, categorii ale Logicii obiective care, din punctul de vedere al Logicii subiective, sunt preluate de conceptele determinate ce stau ca subiect și predicat al judecății. Ca rezultate, procesele însele trebuie afirmate în judecata conceptului, transpuse pe planul gândirii. Or, această afirmare este modalitatea judecății.

Referindu-se la judecățile problematice și asertorice, Kant dă propria interpretare a distincției dintre judecată și propoziție: în judecată „raportul diferitelor reprezentări cu unitatea conștiinței este conceput ca problematic”, în timp ce, în propoziție, este asertoric⁶⁸. În cazul judecății speculative nu avem de-a face însă cu raportul diferitelor reprezentări cu unitatea conștiinței, ci cu raportul conceptelor determinate cu conceptul. „Judecata conceptului față de aceste judecăți precedente este, din contra, cea obiectivă și e adevărul, tocmai fiindcă ea are la baza ei conceptul în modul-lui-determinat ca concept și nu în reflectare exterioară sau raportat la o gândire subiectivă, adică accidentală”⁶⁹. Judecățile precedente pe care Hegel le evocă aici sunt cele pe care noi le-am denumit *individualizantă*, *universalizantă* și *particularizantă*. Universalul, particularul și individualul, ca predicate ale judecății conceptului, sunt Universalitatea, Particularitatea și Individualitatea însele. Ca subiecte, sunt rezultatele proceselor din judecata ființei determinate, a reflectării și necesității.

Realizarea procesului care se desfășoară în judecata conceptului este îndeplinită de judecata apodictică. Cu ea, judecata trece deja în silogism. Să urmărim cum are loc această trecere.

a. Judecata asertorică

Judecata asertorică are drept expresie, ca și judecata pozitivă, *individualul este individual*. Subiectul și predicatul acestei judecăți nu mai coincid însă cu cele ale judecății pozitive. Numai ca propoziții expresiile celor două judecăți sunt indistincte.

Subiectul judecății asertorice a îndeplinit în judecata infinită (I – I) rolul de predicat. Individualitatea judecății asertorice este, așadar, atât afirmată, cât și determinată. Individualitatea judecății infinite este, în raport cu judecata asertorică, numai afirmată, ca rezultat al procesului. De aceea, în judecata asertorică, Hegel susține că ceea ce stă ca subiect este numai perspectiva subiectivă a totalității (conceptului), în vreme ce, ca predicat, avem aceeași relație din perspectivă obiectivă.

Forma judecății: S – P
 Judecata asertorică: I – I || I – I

⁶⁸ *Ibidem*, p. 162.

⁶⁹ *Știința logicii*, p. 658.

b. Judecata problematică

Expresia judecății problematice, *universalul este universal* coincide cu expresia judecății universale. Doar expresia este comună; ca propoziții, universală și problematica sunt indistincte. Subiectul judecății problematice a ocupat poziția de predicat al judecății universale (U – U). Universalitatea judecății problematice este atât afirmată, cât și determinată. Judecata universală are subiectul universal numai ca mod afirmat. Ca și în cazul judecății asertorice, subiectul problematicii este perspectiva subiectivă a totalității, determinată ca obiectivă de către predicat.

Forma judecății: S – P
Judecata problematică: U – U || U – U

c. Judecata apodictică

Expresia judecății disjunctive (*particularul este particular*) coincide cu cea a judecății apodictice, dar numai în măsura în care le privim ca propoziții.

Subiectul judecății apodictice preia predicatul judecății disjunctive (P – P), el fiind atât afirmat, cât și determinat în aceasta. În schimb, subiectul judecății disjunctive este numai afirmat în raport cu predicatul său, nu și determinat. Din punctul de vedere al totalității (conceptului), avem de-a face, în subiectul judecății apodictice, cu perspectiva subiectivă, predicatul redându-i acesteia sensul obiectiv.

Forma judecății (mod afirmat): S – P
Judecata apodictică (mod determinat): P – P || P – P

*

Rezumând evenimentele care au avut loc în judecata conceptului, obținem:

$$(I - I \parallel I - I) \rightarrow (U - U \parallel U - U) \rightarrow (P - P \parallel P - P) \quad (4)$$

În această schemă, am evidențiat, scriindu-le cu caractere îngroșate, ceea ce vor deveni, în silogism, *termenii medii*. Primul element al succesiunii (I – I || I – I) nu este altceva decât *figura I* silogistică, al doilea (U – U || U – U) – *figura a III-a* și, desigur, celui de-al treilea element (P – P || P – P) îi va corespunde *figura a II-a*. Hegel va inversa figurile a doua și a treia clasice, pentru a da universalului posibilitatea de a apărea ca ultim termen mediu în dezvoltarea silogismului.

Raporturile care se stabilesc între conceptele determinate în judecata conceptului pot fi mai bine precizate dacă revenim puțin asupra relațiilor (1), (2) și (3). Astfel, pentru (1), dacă introducem, ca indici ai subiectelor, conceptele determinate care au stat ca predicat în proces, obținem:

$$I - U \rightarrow I_U - P \rightarrow I_{UP} - I \quad (1')$$

În cazul (2) vom avea:

$$U - I_{UP} \rightarrow U_I - P \rightarrow U_{IP} - U \quad (2')$$

iar în cazul (3):

$$P - I_{UP} \rightarrow P_I - U_{IP} \rightarrow P_{IU} - P \quad (3')$$

I, U și P, redate de noi cu caractere îngroșate în (4), corespund, așadar, în (1), (2) și (3), astfel:

I lui I_{UPI} ,

U lui U_{IPU} ,

P lui P_{IUP} .

Pozițiile lui **I**, **U** și **P** în (4) sunt de predicate ale individualizantei, universalizantei și particularizantei (momentele în care fiecare obține toate determinațiile conceptuale), respectiv de subiecte ale asertoriceii, problematiceii și apodicticeii, dar aceste poziții apar inversate, motiv pentru care am folosit simbolul || pentru a le nota.

În judecata conceptului, individualul, universalul și, respectiv, particularul sunt simultan subiect și predicat. Dar judecata asertorică, problematică și apodictică au, ca subiect, nu simplele concepte determinate, ci conceptele determinate așa cum apar ele în judecata infinită, universală, respectiv disjunctivă: conceptele determinate identificate de subiectul și predicatul fiecăreia dintre judecățile ființei determinate, reflectării și necesității.

În judecata conceptului, relația S – P este relație pentru un intelect exterior, precum și relație a subiectului și predicatului raportată la gândire⁷⁰.

Judecata conceptului poate primi denumirea de *totalizantă*.

II.6. DE LA JUDECATĂ LA SILOGISM

Parcurgând transformările care au avut loc în teoria hegeliană a judecății ne putem mărgini la prima impresie: că în ea s-a aplicat, monoton, o procedură combinatorie. Bilanțul realizării procesului nu se limitează totuși doar la a ține evidența pozițiilor succesive luate de individual, universal și particular în schema S – P. Aceste poziții descriu opțiuni fundamentale ale gândirii. Pe de o parte, celor trei concepte determinate le corespund „categoriile” ale Logicii obiective, ceea ce face ca procesul să nu se reducă la o pură mecanică conceptuală – un joc savant, dar gol, de cuvinte – ci să susțină edificiul metafizicii; pe de altă parte, ca proces al gândirii, el revelează, treptat, structura acesteia *ca judecată*, adică ca împărțire, diviziune. În judecată, gândirea nu are încă determinația conștiinței, deși este, ca întotdeauna, totalitate. Conștiința va media între subiectivitate și obiectivitate; judecata doar identifică subiectivitatea și obiectivitatea. Ca totalitate conștientă, gândirea intră în procesul silogismului, ulterior celui al judecății.

Judecata care se pregătește să treacă în silogism a regăsit însă și unitatea conceptului, de la care a pornit Logica subiectivă. Judecata nu este altceva decât conceptul, însă conceptul este, în ea, divizat. Diviziunea totalității este, precum se știe, dihotomică. Ca subiect și predicat, judecata respectă această dihotomie originară. Totodată, dihotomia originară presupune o relație a membrilor rezultați din diviziune. Determinarea relației va reunifica elementele dihotomiei.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 657.

În tabelul următor evidențiem corespondențele dintre planul Logicii obiective și cel al Logicii subiective în modul speculativ al judecății. Trebuie subliniat însă foarte apăsător faptul că ceea ce corespunde, în Logica obiectivă, judecăților, nu sunt subiecte și predicate luate ca noțiuni. De exemplu, *Ființa este Aparența* constituie, dacă ținem numai de cânt să-i dăm această formă, o *temă* pentru gândire, nicidecum un simplu enunț. Probabil că o atare interpretare, care amestecă punctul de vedere clasic cu cel speculativ, este sursa numeroaselor reproșuri făcute lui Hegel în legătură cu caracterul sofisticat al trecerilor efectuate de el.

Cu trecerea judecății în silogism, corespondențele Logicii obiective cu cea subiectivă vor suferi o transformare. Silogismul este momentul în care vor avea loc sintezele.

**Tabel sinoptic al corespondențelor
dintre planul obiectiv și cel subiectiv în judecată**

Logica obiectivă		Logica subiectivă	
Ființa	Esența	Judecata	Judecata conceptului
		<i>ființei determinate</i>	
Ființa	Aparența	Pozitivă (I – U)	
Ființa determinată	Esențialitățile	Negativă (I – P)	<i>Asertorică</i>
Ființa-pentru-sine	Temeiul	Infinită (I – I)	I – I I – I
		<i>reflectării</i>	
Cantitatea	Existența	Singulară (U – I)	
Câtimea	Fenomenul	Particulară (U – P)	<i>Problematică</i>
Raportul cantitativ	Raportul esențial	Universală (U – U)	U – U U – U
		<i>necesității</i>	
Cantitatea specifică	Absolutul	Categorică (P – I)	
Măsura reală	Realitatea	Ipotetică (P – U)	<i>Apodictică</i>
Devenirea esenței	Raportul absolut	Disjunctivă (P – P)	P – P P – P

În tabelul care urmează evidențiem procesele prin care conceptele determinate se raportează unele la altele în momentul speculativ al judecății:

Tabel sinoptic al proceselor judecății

Judecata ființei determinate (<i>Individualizanta</i>)			Judecata conceptului (<i>Totalizanta</i>)
<i>Judecata pozitivă</i> I – U →	<i>Judecata negativă</i> I – P →	<i>Judecata infinită</i> I – I	<i>Judecata asertorică</i> I – I
	Judecata reflectării (<i>Universalizanta</i>)		
<i>Judecata singulară</i> U – I →	<i>Judecata particulară</i> U – P →	<i>Judecata universală</i> U – U	<i>Judecata problematică</i> U – U
	Judecata necesității (<i>Particularizanta</i>)		
<i>Judecata categorică</i> P – I →	<i>Judecata ipotetică</i> P – U →	<i>Judecata disjunctivă</i> P – P	<i>Judecata apodictică</i> P – P

Tabelul de mai sus poate fi comparat cu cel clasic (utilizat de Kant pentru identificarea conceptelor pure ale intelectului) pentru a face vizibile deosebirile

dintre logica clasică și cea speculativă. Mai întâi: se observă în el statutul aparte al judecăților care, tradițional, intrau în grupa modalității.

În al doilea rând, față de judecățile din primele trei grupe tradiționale apar relații noi: judecata infinită, cea universală și cea disjunctivă apar ca rezultate, ceea ce poate da o explicație, pe planul judecății, a statutului de rezultat a celui de-al treilea concept pur din tabelul conceptelor pure ale intelectului la Kant⁷¹.

În al treilea rând, raporturile tradiționale dintre judecăți (contrarietatea, subcontrarietatea, contradicția) nu mai apar în teoria hegeliană. Excepție face raportul dintre individualizantă, universalizantă, particularizantă și, respectiv, asertorică, problematică și apodictică. Aici avem de-a face cu contradicția, dar trebuie remarcat și că planurile sunt diferite: subiectiv, respectiv obiectiv.

Judecata pozitivă și cea negativă, cea singulară și cea particulară, cea categorică și cea ipotetică nu stau în raport de contradicție. De asemenea, judecățile infinită, universală și disjunctivă nu sunt sintezele lor.

III. INTERPRETĂRI CONTEMPORANE ALE TEORIEI HEGELIENE A JUDECĂȚII

III.1. TEORIA HEGELIANĂ A JUDECĂȚII ÎN INTERPRETAREA LUI EUGÈNE FLEISCHMANN

Lucrarea *La science universelle ou la logique de Hegel*⁷² este un comentariu care acoperă întreaga *Știință a logicii* hegeliană. Scopul logicii hegeliene este precizat de propriile cuvinte ale comentatorului astfel: „Această logică nu-și propune așadar să ajute gândirea să-și «găsească» datele – ele sunt obiectul observației, nu al logicii – ci de a elabora un cadru intelectual corect structurat care *le explică, explicându-se totodată pe sine însuși*”⁷³.

Comentatorul își începe expunerea asupra teoriei hegeliene a judecății formulând o întrebare fundamentală: „cum o totalitate, care nu se mai mulțumește să rămână în ea însăși, se poate descompune, adică să-și părăsească unitatea absolută și să se exileze în pluralitate?”⁷⁴. Soluția este, în viziunea sa, dată de modelul spinozist al descompunerii substanței în atribute și moduri. Descompunerea conceptului hegelian nu este totuși efectul intervenției unui intelect exterior, ca la Spinoza, ci se datorează caracterului abstract al acestuia, nevoii lui interne de a se concretiza, negativității sale inerente.

Descompunerea suferită de concept, distingerea lui în subiect și predicat dă naștere unei duble semnificații a afirmației „S este P”: o semnificație obiectivă, în care cei doi sunt identificați, dar și o semnificație subiectivă, în care subiectul *are* proprietățile pe care i le atribuie predicatul, atribuire efectuată de eul conștient sub

⁷¹ Imm. Kant, *Critica rațiunii pure*, traducere de N. Bagdasar și Elena Moisuc, Editura Științifică, București, 1969, p. 113.

⁷² Librairie Plon, Paris, 1968.

⁷³ *Ibidem*, p. 8.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 246.

forma enunțurilor (*Sätze*)⁷⁵. Tipurile succesive de judecată parcurg toate raporturile în care dubla semnificație a copulei pune identitatea inițială a subiectului și predicatului, organizând-o sistematic. „Este” al judecății strânge în sine sensurile precedente ale termenului (pe care le-a dezvoltat Logica obiectivă): pornind de la ființa imediat determinată (*Daseyn*), trecând prin esență (ființă reflexivă, fenomen), și ajungând la necesitate, „este” reconstituie identitatea conceptului cu prețul propriei dispariții⁷⁶.

În judecata calitativă, arată Fleischmann, copula înfățișează cel mai simplu mod de a fi: aderența unui predicat la un subiect⁷⁷. Corectitudinea empirică a acestei judecăți (decisă de procesul psihologic al percepției) nu face obiectul analizei logice. Pe de altă parte, judecata pozitivă (afirmativă) și cea negativă nu fac decât să evidențieze, succesiv, imposibilitatea punerii unei existențe singulare în raport cu o noțiune mai generală. La rândul ei, judecata infinită, fie în formă afirmativă, fie în formă negativă, doar iterează individualul *acesta* (tautologie complet vidă) sau, dimpotrivă, îl distinge abstract de alți individuali (*acesta* nu este *acela*). Procedeu de care Fleischmann se folosește pentru a sublinia lipsa coerenței conceptuale a judecății calitative⁷⁸ este apelul constant la expresiile propoziționale ale acesteia; remarcăm însă faptul că, dincolo de insuficiențele clar precizate pe planul propozițiilor, judecata calitativă reușește să confere individualului o consistență pe care, ca simplu nume, acesta nu o avea.

Judecata reflexiei „determină subiectul cu ajutorul unui predicat care explică o proprietate intimă, intrinsecă subiectului, nu o marcă empirică, lipită de el din exterior”⁷⁹. Predicatul acum are tendința să subordoneze, să domine subiectul. În judecata singulară, predicatul forțează identificarea subiectului cu o proprietate esențială a sa, judecata particulară admite pluralitatea indivizilor cărora le revin proprietăți esențiale, pentru ca, în judecata universală, distincția dintre proprietăți esențiale și subiect să dispară complet. Totalitatea indivizilor cărora le revin proprietăți esențiale a rezultat prin extinderea acestora; ea nu va putea fi atestată decât prin comparare (un fel de verificare dacă proprietățile esențiale care revin *tuturor* indivizilor). Judecata reflexiei apare, în interpretarea lui Fleischmann, drept un eșec al gândirii în efortul ei de a „subjuga” artificial subiectul prin intermediul predicatului⁸⁰. Aspectul pozitiv al acestui eșec este, considerăm noi, acela de a determina universalul (exprimându-l în manieră propozițională, sub forma unui șir de enunțuri inconsistente: *S, Unii S, Toți S* sunt P, echivalent cu: *Proprietatea x revine lui y, lui y, z ..., lui y, z, t ...* ș.a.m.d.), aplicându-i acest procedeu de *extindere* progresivă a lui în plan empiric care reflectă *eliminarea* progresivă din conceptul său a dimensiunii empirice, extra-logice.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 248.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 250.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 251.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 253.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 255.

Judecata necesară, spre deosebire de judecățile anterioare, își datorează necesitatea faptului că, în ea, subiectul și predicatul sunt luate ca specie, respectiv gen. Aderența predicatului la subiect sau dominarea acestuia din urmă prin intermediul celui dintâi se înfățișează acum ca raporturi mai mult accidentale ale subiectului și predicatului. Cea dintâi formă a necesității este exprimată de judecata categorică. În ea, „Noțiunea mai universală, care este genul, trebuie în chip necesar să se întrupeze în noțiuni mai specifice (speciile), pentru a avea un conținut, și speciile, în ceea ce le privește, își găsesc realitatea în indivizii singulare”⁸¹; însă chestiunea delimitării speciei de gen este insurmontabilă în această judecată. Judecata ipotetică, pentru a elimina dificultățile ce apar în judecata categorică, nu doar afirmă identitatea speciei cu genul, ci trimite către un substrat fundamental care susține speciile și indivizii. Acesta este genul. Totuși, în judecata ipotetică își fac loc, tocmai datorită acestui substrat fundamental care este genul, două tipuri de existență: una specifică (fenomenală) și una generală (fundamentală sau cauzală). În schimb, în judecata disjunctivă, văzută în cele două aspecte ale ei (pozitiv: *atât... cât și*, respectiv negativ: *sau... sau*) raportul dintre gen și specie este complet precizat: „genul se opune speciilor (contrarul) fără a le exclude, în timp ce speciile, care pentru moment nu sunt decât două, se referă una la alta în manieră contradictorie, exclusivă”⁸². Gândirea este, în acest moment, capabilă să opereze disjuncții rămânând totodată identică cu sine⁸³.

Judecata conceptuală prezintă structura intrinsecă a conceptului ca propria necesitate⁸⁴. Ceea ce se exprimă prin această judecată nu mai poartă asupra unei lumi exterioare, obiectivă, distinctă de subiectivitatea care judecă, ci propria acțiune a subiectivității, care este aplicația unei norme (*Beurteilung*), nu simplă judecată (*Urteil*). În interpretarea lui Fleischmann, judecata conceptuală acoperă domeniul a ceea ce azi poartă numele de *judecăți de valoare*, în care „un subiect este pus în raport cu un predicat (bun, adevărat, drept etc.) de ordin intelectual, în mod esențial non-empiric, avându-și originea în spirit”⁸⁵. Judecata asertorică stabilește, astfel, un raport între un subiect individual și un predicat pe care acesta trebuie să-l realizeze prin ființa sa individuală. Judecata problematică evidențiază însă carența condițiilor prin care acțiunea individuală, izolată, poate fi examinată în registrul valorii. Problemativul specifică *acele caracteristici* ale acțiunii individuale *care sunt bune*, îi dă acesteia un temei obiectiv. Prin aceasta, judecata problematică devine apodictică, „sesizarea necesității interioare care împinge subiectul către propriul bine”⁸⁶.

Fleischmann semnaleză transformarea suferită de copulă în judecata apodictică. În vreme ce, în judecățile anterioare, copula rămâne mai degrabă un semn de separare (realitatea apărând ca o ruptură între *a fi* și *trebuie să fie*), prin judecata apodictică

⁸¹ *Ibidem*, p. 257.

⁸² *Ibidem*, p. 259.

⁸³ *Ibidem*, p. 260.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 261.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 262.

copula este semnul care anulează separarea, făcând ca judecata să devină silogism⁸⁷.

Parcursul întregului traseu al judecății îi permite lui Fleischmann să surprindă tendința fundamentală a teoriei hegeliene a judecății: de a exprima punctul de vedere al *intelectului* cu privire la realitate și adevăr: „«Judecând» ceva, gândirea devine exterioară obiectului propriei judecăți sau, mai bine zis, se scindează pentru a face posibilă împărțirea în subiect și predicat (sau obiect)»⁸⁸. În judecata calitativă, intelectul vede lumea ca ansamblu de existențe izolate, în judecata reflexivă dă existențelor particulare o explicație generală, judecata necesară își are adevărul în domeniul organic al naturii supus investigației intelectului; în fine judecata conceptuală are ca domeniu de aplicație ființele conștiente, omul, dar considerat tot din perspectiva intelectului.

III.2. JUDECATA HEGELIANĂ ȘI KRINAMENUL LA CONSTANTIN NOICA

În *Scrisori despre logica lui Hermes* a lui Constantin Noica întâlnim o interpretare (speculativă) a judecății care poate fi pusă în legătură cu teoria hegeliană, așa cum am înfățișat-o mai sus. Teoria noiciană a krinamenului nu este explicit derivată de Noica din logica speculativă hegeliană. Însă, cum vom vedea, avem de-a face cu un paralelism izbitor.

Înainte de a trece la prezentarea viziunii lui Noica, trebuie să facem observația că, la filosoful român, corespondențele hegeliene dintre Logica obiectivă (metafizică) și Logica subiectivă își modifică sensul. Spre deosebire de Hegel, care preia prin *Doctrina ființei și Esența Logicii* obiective întreaga tradiție metafizică a gândirii europene, Noica intenționează o *reformă a conceptului ființei*, nicidecum o confirmare a acestuia de către o logică speculativă. În *Tratat de ontologie*, Noica oferă propria viziune cu privire la ceea ce, din perspectivă hegeliană, revine Logicii obiective. Individualul, determinațiile și generalul (termenii modelului ontologic al lui Noica) apar încă din perimetrul ontologiei (la Hegel Logica obiectivă) și nu, precum la Hegel, numai în cel al Logicii subiective.

Față de Hegel, funcția îndeplinită de judecată se prezintă la Noica puțin diferit: nu avem de-a face la el, strict, cu o funcție a *gândirii*. Disociației, operația logică fundamentală, în care se înscrie și judecata, i se încredințează, din capul locului, un domeniu mai larg decât cel al gândirii⁸⁹. Ca urmare, Noica este liber să dea o denumire nouă acestei operații: *krinamen* (de la *krinein* – a disocia), nemaifiind constrâns, precum Hegel, să se refere continuu la cadrul, cam îngust, al logicii clasice, pentru a-și preciza poziția. Subiectul, predicatul și copula, elemente pe care Hegel se simțea dator să le preia în teoria sa, nu mai sunt necesare în versiunea noiciană a teoriei judecății (krinamenului). Krinamenul, în fond o

⁸⁷ *Ibidem*, p. 263.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, Editura Cartea Românească, București, 1986, p. 52.

funcție, este definit de Noica strict funcțional: variația solidară a individualului și generalului⁹⁰.

Există, la Noica, șase tipuri de judecăți: individual-determinații (I – D), determinații-general (D – G), general-individual (G – I), individual-general (I – G), general-determinații (G – D) și determinații-individual (D – I). Combinațiile repetitive individual-individual (I – I), determinații-determinații (D – D) și general-general (G – G) sunt înlăturate de Noica⁹¹. Numărul nu coincide cu cel întâlnit la Hegel, unde aveam de-a face cu patru tipuri (numite de noi: individualizantă, universalizantă, particularizantă, totalizantă). Distincția clasică a judecăților după cantitate, calitate, relație și modalitate, pe care Hegel, obligat de schema clasică S – P, a respectat-o – deși i-a dat un sens nou – dispare complet la Noica, care îi reproșează caracterul exterior judecății însăși⁹², adică *procesului* care realizează judecata.

Judecata de tip I – D, descriptivă (determinând o realitate individuală), este numită de Noica *determinantă*.

Judecata D – G, prin care se subsumează proprietăți unei legi (definitorie), este numită *generalizantă*.

Judecata G – I, prin care se realizează o lege (conducând la experiment, în științe, ori la adoptarea unei reguli pe plan moral), este numită *realizantă*.

Judecata I – G, în care, invers față de cea de mai sus, regula integrează realitatea individuală, este numită *integrantă*.

Judecata G – D, a nuanțării unei legi sau a unui principiu, este denumită *delimitantă*.

Judecata D – I, în care proprietățile sunt particularizate într-un individual, capătă denumirea de *particularizantă*.

Spre deosebire de Hegel, care oferă fiecareia dintre judecățile examinate conținuturile Logicii obiective, Noica vorbește despre „o nouă *stilistică*” a gândirii și formelor ei, găsim în planul culturii corespondențele krinamenului său, care apar aici ca „rostiri fundamentale”.

Dacă facem totuși abstracție de *numărul* diferit al judecăților la Hegel și Noica, putem remarca faptul că *procesul* descris este, la ambii, același. La Noica, determinanta și generalizanta (I – D și D – G), realizanta și integranta (G – I și I – G), delimitanta și particularizanta (G – D și D – I) stabilesc, fiecare, tipul de raport care, la Hegel, apare între universalizantă și totalizantă (prin problematică: U – U || U – U), între particularizantă și totalizantă (prin apodictică: P – P || P – P) respectiv, individualizantă și totalizantă (prin judecata asertorică: I – I || I – I). Cu alte cuvinte, este vorba despre determinarea, prin raportare reciprocă, pe de o parte a termenilor modelului ontologic (la Noica), pe de altă parte a conceptelor determinate (la Hegel). Cum Noica nu mai respectă forma tradițională S – P, la el individualul, determinațiile și generalul iau, pe rând, pozițiile medii în combinațiile judecăților.

Ca și la Hegel, Noica va trece de la krinamen către synaethism, echivalentul silogismului în logica lui Hermes. Asemănările și deosebirile dintre cele două

⁹⁰ *Ibidem*, p. 53.

⁹¹ *Ibidem*, p. 78.

⁹² *Ibidem*.

reconstrucții ale logicii speculative pot face obiectul unei analize speciale, pe care nu ne-am propus s-o realizăm aici.

III.3. CONCLUZII

Cele două interpretări contemporane ale teoriei judecății hegeliene pe care le-am parcurs mai sus scot în evidență, fiecare în felul ei, ceea ce a reieșit deja din expunerea hegeliană însăși: că, în cazul judecății, așa cum o vede dialecticianul, gândirea își constituie propria structură pornind de la situația sa de divizare în ea însăși, pe care metafizica tradițională a pus-o în termenii separației obiect-subiect.

Pentru Hegel, mijlocul de a trata această separație fundamentală, care se exprimă sub forma judecății, a fost schema clasică a judecății de predicție. Utilizarea acestei scheme poate părea azi, în epoca în care logica a făcut atâtea progrese în ceea ce privește abordarea formală a oricărei probleme, greoaie și îngustă. Trebuie să ne reamintim însă că această schemă era singura pe care Hegel o avea la dispoziție și că a știut să se folosească de ea cât se poate de bine, îndeplinind scopul pe care și l-a propus: de a *arăta* care sunt momentele gândirii scindate în judecată și modul în care acestea trec unele în altele.

Structura gândirii, așa cum se dezvăluie ea în judecată, integrează elementele care, din punct de vedere tradițional, rămâneau definitiv separate și, totodată, permite continuarea procesului. În silogism însă, în momentul ce succede celui pe care tocmai l-am încheiat, se va iniția un proces cu totul diferit de cel al judecății.